

A hazugság öl

Memorandum* Huszár Károlyhoz*, a parlament alelnökéhez

Alelnök úr!

Ebben a szerény írásban fel akarom sorolni azokat a fontosabb momentumokat, amelyek, a sajtóban közzétett felhívása szerint, érdeklik. Összevontam benne régebbi ide vonatkozó cikkeim lényeges részét, s kiegészítettem tanulmányaim főként pszichológiai konzekvenciáival. Memorandumom azonban alkalom arra, hogy ne csak Önnek, hanem minden érdeklődőnek szolgálatára legyek.

Körülbelül négy évvel ezelőtt a *Magyar Néprajzi Társaságtól* felszólítást kaptam, hogy a Baranyát pusztító egykerendszer okait és terjedésének megakadályozására esetleg alkalmas eszközöket fejtsen ki. Akkoriban több hozzászólás hangzott el ehhez a kérdéshez, s reformátusok csakúgy, mint katolikusok, lelkészek és tanítók, társadalmi egyesületek exponensei és visszavonult írók egyaránt megkísérelték ennek a nemzetpusztító betegségnek veszedelmes csíráit kikutatni, s a gyógyításra különböző proposíciókat* tettek. A társadalmi mozgalmak irányítói főképpen társadalmi, a gazdászok gazdasági, a papok felekezeti, az orvosok viszont tisztára orvosi szempontokat tartottak szem előtt. Összefoglaló vizsgálódás azonban alig termett ebből a mozgalomból, s minthogy akkoriban magam is hiányosan voltam tájékozva főképpen a földbirtok megoszlása felől, s a folyamatban levő földreform még igen kezdetleges stádiumban volt, a társaság felszólításának nem tettem eleget. Azóta a baj, az egyke terjedése, súlyosbodott. A Duna melléki református egyházkerület egyik gyűlésén már *Ravasz László** református püspök fájdalmas jelentésben számolt be arról a pusztulásról, amelyet püspöki körútján tapasztalt, s ma már kénytelen elismerni, hogy minden erőfeszítése, amellyel a főképpen református lakosság között az egyke ellen harcolt, teljesen kárba vesztettek látszik.

A probléma pedig *napról napra komolyabb*. Rohamosan terjed a baj, *egész falvak vesznek ki*, nagyobb és nemrég még népes községek egész utcásorai sorvadnak el, s maholnap odajutunk, hogy nem lesz lakosság, amelynek körében az egyke ellen küzdünk. Az idő tehát nagyon is itt van a gyökeres és kíméletlen harcra.

A *Pesti Napló* 1926. május 7-i, május 21-i és június 3-i számában összefoglaló képét óhajtottam adni ennek a népbetegségnek. Akkor, amikor még jóformán senki sem törődött az egyke veszedelmes problémájával, nemcsak novellák és regények, hanem publicisztikai tanulmányok segítségével is törekedtem a társadalom, a törvényhozás szemét kinyitni. Most csak azért térek ki erre, mert nem szeretném, ha ennek a röpiratnak az olvasói azt hinnék, hogy én a *politikusoktól plagizálok gondolatokat és feladatokat*, hanem dokumentálni igyekszem: jogom van a nyilvánosság előtt összefoglalni a kérdés egész komplexumát, jogom van beleszólni a nagy nyilvánosság előtt egy esetleg megalkotandó törvény szellemébe, s jogom van

a lelkiismeretem megnyugtatóására: „Te, aki annyi álmatlan éjszakát töltöttél el a kipusztuló vidékek megmentésén való töprengésben, aki a saját életed szenvedésein keresztül ismerted meg nemzeted egyik legrettenetesebb csapásának mibenlétét, valóban mindent elkövettél, hogy mások is lássanak és mások is megdöbbenjenek, mindent elkövettél, mi gyöngye erőidőtől telt, a pusztulás megállításáért.”

Ebben a füzetben pontról pontra kitérek mindazokra a kérdésekre, amelyeket cikkeimben tárgyaltam. Összegezem benne nemcsak az egyke jelenségeinek a felsorolását, annak lélektani okait, gazdasági vonatkozásait, hanem azokat a javaslatokat is, amelyekkel talán segíteni lehetne. Látni való, hogy alig két esztendővel ezelőtt mindazt a gyógyítási módot felvettem, ami most már a kormány programjában is szerepel, a miniszterelnök kijelentése szerint.

Az egyke és a földbirtok

Ma már, amikor vannak, akik szembe mernek nézni a valósággal, meg lehet mondani, hogy az ormánsági egykének is ugyanazok az okai, amelyek az egész ország fokozatos pusztulásának s az egész magyar kultúra korhadásának: *az általános, egyetemes nemzeti érdekek helyében egyéni avagy osztályérdeket szolgáló gazdaságpolitika*. De mondhatnánk, mint ahogy ennek a kérdésnek tárgyalásánál mondták is, hogy az okok lélektaniak vagy vallásiak, hogy a református vallásban nincs meg az az erkölcsi erő, amely híveit az egyenes úton, tehát az egészség útján megtarthatná. Mondhatnánk, hogy a népnevelés hiányában rejlik az ok, mint ahogy azt a közoktatással foglalkozók teszik. Mondhatnánk, hogy orvosok, mint ahogy az orvosok tették. Azonban mindezek az okok nem csupán egymagukban; hanem *valamennyien egyszerre okozzák az egyke terjedését*.

Nézzük először a gazdasági vonatkozásokat, majd később kitérünk a lélektaniakra, hogy retrospektíve* megmagyarázzuk a gazdasági jelenségeket s a nép álláspontját ezekkel szemben.

Mit jelent a gazdasági ok? Azt, hogy azok a családok volnának egykések, amelyeknek nincsenek meg a gazdasági érvényesülési lehetőségei, amelyek nem tudnak olyan mértékben terjeszkedni gazdaságilag, amilyen mértékben szaporodnak a család tagjai, amelyek elproletarizálódnak stb. Erre a kérdésre bőven ki fogok térni. *Lehet-e az egykének gátat vetni* című cikkemben. Ebből kitűnik, hogy az egyke okai között szerepelnek gazdaságiak is, mégpedig igen nagy mértékben. Rámutatok arra, hogy az egyke oka falun nem a proletársors, hanem ellenkezőleg: a terjeszkedni nem tudó kisbirtok, s ebben megerősít Franciaország példája is. Városokban azonban igenis éppen a proletársorba süllyedt családok egykések túlnyomóan, azok tehát, akiknek nincs lakásuk, nincs megfelelő bérük vagy munkalehetőségük. A tétel tehát így állítható fel: ahol a lakosság földműveléssel foglalkozik, ott az egyke gazdasági oka a föld szaporításának lehetetlensége, ahol a lakosság bér munkás – és idesorolható a tisztviselők is –, ott az egyke oka a megélhetés lehetetlensége.

Minket azonban itt a parasztok érdekelnek.

Mert nézzük egy kissé őket külön-külön. *Petzenhofer** plébános például azt állítja (hogy a legjelentősebbet említsem), hogy az egyke terjedésének tisztára vallási okai vannak. Bizonyítja ezt azzal, hogy főképpen református falvakban pusztít, míg ugyanazokban a falvakban a katolikus lakosság immunis* marad. De *Petzenhofer** számításán kívül hagyja, hogy a katolikus lakosság javarészt földtelen zsellér vagy éppen cselédember, s így a *szaporodásnak nem állja útját az örökrész eldarabolásának félelme*. Abban a versenyben, amely a megmaradásért folyik, mindig a szegényebb néprétegek győznek. Statisztikai adatok bizonyítják, hogy a vagyontalan osztályok szaporábbak, míg a gazdaságilag függetlenek rendszerint meddőek. Ennek a magyarázata az az egyszerű természeti törvény, hogy a nagyobb halandóság ellensúlyozása a nagyobb szaporaság, a kisebbé pedig a meddőség. A katolikus lakosság szaporodása tehát ebben leli magyarázatát. A reformátusság is hasonlóképpen szaporas faj volt, amíg a jobbágyságban egyenlőképpen nem volt földje, tehát szilárd életbázisa a parasztnak, akár katolikus volt, akár református. A jobbágyság megszűntével azonban kisebb-nagyobb parcellákat kaptak a parasztnak, amelyeket szabadon adhattak-vehettek, megterhelhettek s amelyet örökölhettek, mégpedig nem családonként, hanem egyéenként. Lassan-lassan tehát beleszívódott a nép lelkébe az a tudat, hogy a sok gyermek nem olyan jó, mint régen volt, amikor még a munkában csak segített, hanem a birtok szétadarabolását a kevés gyermek rendszerrel iparkodott megakadályozni. Később az erkölcsi okok tárgyalásánál látni fogjuk, hogy a katolikus vallásnak van szerepe az egyke elhatározásánál, de sajnos nem olyan nagy, mint némelyek hiszik.

A jobbágyság megszűntével azonban Magyarországon nem szűnt meg a feudalizmus. Az ország területének nagyobb része részint nagybirtokosok kezén volt, részint kötött, holtkézi birtok* ma is. 1910-ben az összes magyar földbirtokosok száma 1 600 000, ebből pedig 1 063 000 az olyan birtokos, akinek tíz holdnál kisebb földbirtoka van. Könnyen elképzelhető, hogy a szaporodásnak ezek a viszonyok nem nagy elősegítői. Azokon a vidékeken, ahol aztán a törpe- és kisbirtokos parasztság legélesebben állott szemben a nagybirtokok szétbonthatatlan egységével, a szaporodás megakadt. Így volt ez az Ormánságban is, ahol a falvakat nagybirtokok és közalapítványok veszik körül. S így van ez mindenütt*, ahol a parasztnak van ugyan annyi földje, amiből jól megél, de ahhoz szerezni nem tud.

Nem szándékom, hogy a birtokmegoszlás és az egyke kapcsolatát *más vidékeken* is tanulmányozzam és kimutassam. Kísérletnek az *Ormánság* éppen elegendő, s mint a pohárban a tengervíz, úgy ebben a néhány faluban is benne van az egész posvány minden alkotóeleme.

Ezeken a nagybirtokokon azonban a *cselédség katolikus*. Minthogy teljesen földnélküli és örökösödésről szó sem lehet, *a nagyobb gyermekhalandóságot, a tüdővést és tifuszt szaporaságával pótolja a természet*.

Tessék összehasonlítani a statisztikai adatokat. Ha a birtokos ormánsági parasztnak katolikus volna és az urasági cselédség református, akkor is a cselédség szaporodna, és a kisbirtokos hódolna az egykének.

Nagyon természetes, hogy a jómódú parasztság erkölcsi alapjait elsősorban *az egyén jóléte* kezdi ki. Az asszony nép elkezd öltözködni, a vasút, újság elterjeszti a gyári árukat és az annak megfelelő ruházkodást, egyik asszony a másikat iparkodik lefőzni ruháival. Hiúság, irigység egyetemes asszonyi vonások. A parasztasszony sem más, mint a középosztály vagy arisztokrácia asszonya. S mert ebben a dologban határt szabni lehetetlen, a könnyen munkálható föld és jól jövedelmező állatkereskedés lehetővé teszi a cicomát, lassanként előáll a hiúság *circulus vitiosus*:- a gondok a gyermekről átterelődnek a páváskodásra, s ebben nincs többé megállás. *Az utódról való gondoskodást elfoglalja az egyéni jólét, a has és hiúság gondja.* Előáll az egykés, tehát csak egyéni élvezeteknek élő és csak azokat ismerő nép sajtáságos cinizmusa, mellyel leráz magáról minden tanítást, figyelmeztetést és jóindulatot.

A baj gyökere tehát, mint az ormánsági népnél legjobban láthatjuk, az volt, hogy *a jobbágyágról való áttérés nem olyan társadalmi rendre történt, amely kizárta volna az egyéni harácsolás, egoizmus túltengését,* hanem ezt az egoizmust még *azáltal is növelte, hogy kielégíthetlenné tette* a feudalizmus csökevényeinek meghagyásával, s most előállt az a helyzet, hogy a maga urává lett paraszt *inkább elpusztítja ivadékait, így tehát saját fajtáját, csak hogy földjét megtarthassa, amelyhez hozzászerezni nem tud.*

Franciaországban is kialakult egy kisbirtokos réteg, amely úgy gazdasági, mint politikai tekintetben ugyancsak képes megvédeni érdekeit. Mióta a földbirtokmegoszlás mai formája állandósult, a parasztság között veszedelmesen kezd terjedni az egyke. *Pedig a francia paraszt katolikus, sőt erősen vallásos.* Mi ennek az oka? Ugyanaz, ami a mi esetünkben: *az egyéni jólét önzése* túlteng az utódok érdekein, s *az örökösödési rend.* Ott éppen úgy nem akarja feldarabolni a paraszt a földjét, mint nálunk. Igaz, főképpen klerikális írók hivatkoznak arra, hogy a radikalizmus s a vallásoktatás iskolából való kiszorítása óta terjed egyre az egyke. Ez azonban nem áll. Mert a paraszt *ma is éppen olyan vallásos,* mint száz évvel ezelőtt. *S éppen a városi kispolgár szaporodik, amely radikális.* Az egyke pusztítása ott is a jól szituált parasztság és a felsőbb tízezer, a pénzarisztokrácia körében dül.

Egyik generális oka tehát az egykének – mint ahogy Ravasz László is megállapítja – a gazdasági rendszer,* amely a vagyonok egyénenkénti örökösödését lehetővé teszi, s ezáltal túltengővé növeli az egyén önzését az utódookról való gondoskodás felett. Minthogy pedig a birtokmegoszlás mai rendszere egyelőre megváltoztathatatlan, *az egyke ki fog terjedni a mostani fészkekből olyan vidékekre is, amelyek eddig akár a rassz* temperamentuma, akár vallási, akár más gazdasági okokból immunisak* voltak,* s csupán azokat a területeket kíméli meg a pusztulástól, amelyek túlnyomólag nagybirtokok vagy kötött birtokok lévén: a népesség gazdasági cseléd, napszámos, zsellér vagy más föld nélküli munkás, amelynek nincs örökölnivalója és nincs megtartanivalója.

Ha tisztába jövünk avval, hogy a feudális birtokmegoszlás képe hogyan tükröződik a parlamenti s általában az államkormányzati síkokon, világosan látjuk,

hogyan mi az egyetlen módja annak, hogy a nemzetet a végső elsoványodástól megmentjük.

És most hogyan áll a dolog a földbirtokreform végrehajtása után? Vajon a kiosztásra került földek új birtokosait úgy válogatták-e össze, hogy csak azoknak jutott föld, akiknek gyermekeik voltak, vagy akiknél – fiatal házasok lévén – remélhető volt a szaporodás? Vajon a vitézi telkek nagyságát úgy állapították-e meg, hogy többet kapott az a paraszt vitéz, akinek vannak gyermekei, mint az az intellektuális osztálybeli – volt főhadnagy, százados, ezredes stb. –, aki földműveléssel nem is foglalkozik s amellet gyermeke is alig van? Én úgy látom, hogy ilyen szempontok sem a birtokreform-törvényben, sem a vitézi szék megalapításánál nem jutottak kifejezésre. A birtokreform tehát ebben a tekintetben semmi egészségeset nem produkált. Mert ha az elbírálásnál mérlegelték volna azt, hogy csak gyermekes családok kapjanak földet, s a gyermektelenek semmit, s ha minden gyermek után megállapítottak volna bizonyos nagyságú minimális földterületet, mondjuk három holdat, nagy lépéssel jutott volna előre a nemzetmentés munkája.

Az egyke és a morál

Most pedig térjünk át az egyke lélektani okaira, és keressük annak az atmoszférának a jellemző vonásait, amelyben a nép ellenállása a gazdasági kényszerrel szemben megtörik, ősi ösztöneit – a rendes, egészséges nemi életet a férfiúnál és a gyermek befogadását, világra hozását s nevelését a nőnél – háttérbe tolja, s kialakítja azt a tipikus egykés atmoszférát, amely e kipusztuló vidékekre jellemző.

Mindenekelőtt röviden vázolni óhajtom egy jellegzetesen egykés vidék: az Ormánság külső képét, úgy, ahogy az az elfogulatlan szem előtt feltárul s amelynek hűséges tükrét akartam adni ormánsági parasztregényeimben*.

Végig a Dráva mentén, *Bogdása és Siklós, Görcsöny és Vejti* között él az a néptörzs, amely az *egyke első kiindulási pontja* volt. Ez a nép az úgynevezett Ormánság. Ősrégi település, hajdani rengeteg erdők és ligetek között szinte hermetikusan elzárva kifejlesztette azokat a sajátságokat, amelyek az egész országban különállóvá teszik.

Elnevezése a török ormán, *erdőség* szóból származik. Sok tekintetben hasonló a székelyekhez, nyelvében és népművészetében éppen olyan arisztokratikusan zárkózott, és öltözködése is elüt a környező vidékekétől. Valamikor hófehérben jártak asszonyai, férfiai egyaránt, maguk szőtték és szövök nagy részben ma is vásznaikat, maguk faragták bútoraikat, s a környékén elterülő nagybirtokok, főképpen alapítványi birtokok között csendesen éldegéltek a földjükön. Reformátusok évszázadok óta. Minden, ami tőlük került ki, eredeti és művészi dolog. *Az osztrói selyemszöttesek* páratlanok, volt *kerámiajuk*, eredeti, ún. *talpasházaik* csupa romantika és szépség, kecsesség, asszonyaik szépek, mint

amilyenek máshol alig vannak, a férfiak magasak, csontosak, erősek. Népköltészetük, nyelvük páratlan.

Ma már, ha az ember végigmegegy az *Ormánság* kertek között megbúvó falvain, *mindebből alig lát valamit*. Egyes eldugott falucskában még látni a hófehérben gyászoló magas öregasszonyokat, s akad még oszrói selyem is. De az utcák piszkosak, rendetlenek, a kertek gondozatlanok, alig lehet megtalálni a régi kedélyességet, szívességet, a nép veszekszik, marakodik, a templomok, iskolák üresek, csak a lányok suhogtatják selymeiket, s úzik a legképtelenebb divatmajmolást. *Legényember alig van*. A kapuk előtt kiégett öregek álldogálnak, s a kocsmák, melyek hihetetlenül elszaporodtak, hemzsegnék az üzletet hajhászó jövőmenő férfiaktól.

*Vannak községek, amelyek már papot sem választanak, mert nincs kinek, aki pedig akad, nem hajlandó megfizetni a lukmát**. Amikor kimondották, hogy az értékét állandóan változtató pénzfizetés helyett vissza kell térni a természetben való pap- és tanítójavadalmazásra, egymás után szüntették be a községek a papi fizetéseket. Ahol a pap meghalt, inkább nem választottak újat. Ahol meg a papság, elég helytelenül, megkísérelte csendőrrel behajtani a járandóságot, százával tértek ki ősi hitükből az emberek. *Kóróson* például, ahol az egész falu alig áll egy-két utcából, az emberek száza lett *unitárius*. Más falvakban rohamosan terjed a *nazarénus felekezet*, a bűneibe belefáradt, belebetegedett, egykés asszony nép hitstóriáját *vallásos miszticizmusban* éli ki. A kártyás, részeges fajtalanok, természetes ösztöneit nem természetes módon korlátozó férfinép a gyülekezetek ájtatoskodó és meglehetősen farizeus ceremóniáiban vetkőzi le nyugtalanságait. Aki pedig megmarad, aki hajlandó papjáért, tanítójáért áldozatot hozni, fogcsikorgatva teszi, s az iskolák csakúgy, mint a templomok, konganak az ürességtől. Röviden és magyarul: az embereknek egyszerűen nincs hitük, amely életük bázisát jelentené, *s cinikus materializmusba fullad minden hajdani kultúrértékük*.

Jómagam, aki ezeket a falvakat úgy ismerem, mint az ujjaimat, utcasorokat tudnék felemlíteni falvakban, amelyek valamikor vidámak és barátságosak voltak, s ma néptelenek, sivarak és gyűlölködők. A napról napra pusztuló, temetkező öregek helyébe nem lép új generáció. Ahonnét koporsót visznek ki, nem rajzanak többé unokák. A pusztuló házakba más vidékekről telepednek jövevények, főképp a szerb államalakulás óta *bácskai svábok*, akik ottani földjüket, szőlőjüket jó pénzért eladják, s dináraikat az *Ormánságban* fektetik ingatlanba. Eleinte csak mesteremberek szívárogtak a régi lakosság közé, sváb asztalos, cipész, bognár stb. Később jöttek a földművesek. Valóságos verseny indult meg az ormánsági földekért. A házak ára hihetetlenül felszökött. S míg az ormánsági paraszt a markába nevetett, hogy értékén felül adta el ősei házát a jövevénynek, nem érte föl ésszel, hogy ezután már csak a halál jöhet.

Így történt, hogy *ma már a nagyobb községek népe keverék*. Még sváb szót is hallani már egy-két udvarban. A magyarokkal alkudozó mester úgy töri a magyar nyelvet, hogy hajdan, a jobbágyságban, meg se értették volna. S mint *Ravasz László** püspök is megemlíti, jönnek a cselédemberek is, a szaporodó zsellérek,

napszámosok, akik a nagybirtokokon, de a kicsinyeken is keresnek munkát, s tengődnek keservesen. Némely udvaron kihalt csend, némelyiken viszont zsvaj, lárma, kiabálás, gyerekordítás. Nem nehéz különbséget tenni, hogy melyik az ormánsági gazda, s melyik a cselédember pórtája.

Mindezek *szimptomák**, amelyek sokat mondanak annak, aki olvasni tud bennük. De vannak más *szimptomák** is. A lányok nem sietnek a férjhez menéssel, mert ahol meghalt, elesett az örökös, ott a lány maradt meg egyedüli örökösnek, s arra számít, hogy egyedül kényelmesebben élvezheti házáat, földjét, mint ha családot vesz a nyakába. De meg nincs is igen kihez férjhez menni. Elvértve kötnek itt-ott házasságot; aki ilyen szándékkal megfordul is a községházán, *nem bennszülött ormánsági*, hanem cselédember vagy jövevény. A házasságok is furcsák. Jellemző, hogy azon a vidéken alig akad jó, harmonikus házasság. Amilyen szép házaseleteket volt alkalmam látni a hajdúsági nép között, olyan kétségbeesett viszálykodás, marakodás, durva, pokoli hajsza az ormánsági házasság. Az embereknek egyszerűen kiveszett minden idealizmusuk, nem ismerik a kölcsönös odaadás és együttes küzdelem szépségét. Ez általános tünet. A régi, jobbágyi élet patriarkális volt, öregek, ifjak együtt éltek, s megosztották egymás között a bajt csakúgy, mint az örömet. Ennek örökre vége. Aki figyelemmel kísérte az utóbbi évek hírlapi közleményeit, megdöbbenhetett azon a sok bűncselekményen, amelyet az Ormánságban követtek el. S mind tipikus házassági bűncselekmény. Hitves- és gyermekgyilkosságok, rendesen az örökségért vagy a másik vagyonáért. Piskón például egy gyermeket *hatéves korában* tett el nemrégiben a családja láb alól. Más esetekben a megmérgezett asszonyt férje a poétikus *Feketevízbe** taszított. Járvány a beléndekmaggal való mérgezés. A *pécsi* büntetőtörvényszék számtalan súlyos esetet tárgyal, s ezen a kis területen sok az életfogytiglani fegyházbüntetés.

*Az erkölcsök ilyen leromlása kétségtelenül az egyke következménye. Az asszonyok szisztematikusan kiölik a gyermek szeretetét, a magzathoz való feltétlen ragaszkodás ösztönét, s ebből a visszás, természetellenes erőszakból részint bűncselekmény, részint hisztérikus vallási rajongás származik. Különös például az is, hogy ezen a jómódú vidéken különféle szekták kaptak életre, röpiratokat terjesztenek a *millenisták**, s jómagam is nemegyszer utaztam millenista nőekkel, akik a Megváltót várták, gyermekük azonban nem volt. A gyermektől való irtózás azonban másban is megnyilvánul. Ha valaki rámutat az egyke következményeire – mint magam is nemegyszer tettem –, vállukat vonogatva káromkodnak az emberek, asszonyok: *A rosseb báni. Akkor mink má nem legyünk. Úgyis meghal az embör.* – Ha eszükbe veri az ember, hogy a hajdani ötven-hatvan gyerek helyett tizennégy-tizenhat lézeng az iskolában, röhögnek: Legalább nem kell fizetni a mestört*.*

Ez az út *mind távolabb vezet a földtől s közelebb az üzérkedéshez. Az energiátlan, hitetlenné váló nép nem leli kedvét az ősi, egyszerű életmódban, amúgy is könnyen munkálható földjét megmíveli valahogy, és az busásan fizet. Ideje legnagyobb részét az ormánsági paraszt a kocsmában és vásárokon tölti. Szinte valamennyi agyvérzésben hal meg az alföldi tüdővész-aratás helyett. Kétségbeejtően iszik az ormánsági ember. Reggel pálinkával kezdi, egész nap borral folytatja, a*

kocsmák hangosak az ivó és kártyázó emberektől. Mert amilyen járvány az iszákosság, olyan járvány a ferbli* is. Kegyetlen kártyacsaták folynak néha három éjjel, három nap. A szerb megszállás alatt*, amikor a kereskedelem jobban ment, a Dráván való közlekedés egyszerű volt, hihetetlen összegek fordultak meg kártyán. Az élet könnyebb volt, a közigazgatás adót a paraszton alig hajtott be. Szlavónia és Szerbia felé szabad volt az út vasúton, országúton egyaránt, az állatokkal folytatott kereskedelem tetőpontján volt. Könnyen szerzett nyereségek könnyen búcsúztak.

A világháború aztán még kirívóbbá tette ezt az állapotot. Egyszer csak elkezdett pusztulni a féltve őrzött egyetlen örökös. Egész falvakban kihalt a generáció, amelynek hivatása lett volna, hogy az apák kezéből átvegye és tovább munkálja a földet. De nemcsak ez, hanem más is történt. A háború aláásta a népnek azt a csekélyke erkölcsi érzékét is, ami még a háború előtt megvolt. Az erkölcsi züllés, amely az egész országon végigszántott és napjaink politikai posványában kulminál, annál erősebben kezdte ki az egykével amúgy is megfertőzött vidékeket. A nép elvesztette minden hitét, a vezetőkben való legcsekélyebb bizalom is eltűnt, jegyzőjét gyűlöli, a főbírótól retteg, a papnak nem fizet, a tanítót megveti, az egész középosztály iránt hihetetlen undorral viseltetik, mert benne látja az általa utált háború megszervezőjét s az államhatalom exponensét. A köz iránti legkisebb áldozatkészség is elmerült az általános összeomlásban. Adót nem akar fizetni, a nyomorról tudni sem akar, kultúráját régen elfelejtette, és minden szellemi funkciója az újságok politikai híreinek falásában merül ki. Tagadhatatlan, hogy az úgynevezett középosztály is meglehetősen könnyelműen játszott a nép által szentnek tartott dolgokkal. A háborúban látta a felmentések körül végbemenő panamákat, aki itthon maradt, az mindent hazugságnak látott, aki a fronton volt, abból kiveszett az életöröm, s nem maradt meg egyéb, csak a cinikus önfenntartási ösztön. A háború után tehát itt volt egy nép, amelyből kiveszett az idealizmus csírája is, és a gyomrán kívül egyebet sem égen, sem földön nem ismert. Természetes, hogy az egyke is *rohamosan* terjedt.

Itt van aztán az *alkohol*. Aminthogy természetes is, hogy a fent elmondottak után az alkohol következik. A pálinka, sőt a bor pusztítása megdöbbentő. A kétéves gyermeket már lerészegítik. Reggeltől estig dühöng az ivás. A kocsmák és kocsmárosok szaporodnak. Vásárokon, ünnepnapokon dől a szesz, és tombol a részegség. Iszik férfi és asszony, gyermek és lány, iszik mindenki, odahaza csakúgy, mint a kocsmában. Az üzérkedés kocsmázással jár, s a kocsmázás ivást jelent. Nem kevésbé kívánja a bort a kártya is.* Így kézen fogva egymást, minden a lezülést szolgálja.

Ami tehát az egyke erkölcsi okait illeti, itt is tisztáznunk kell valamit, azt tudniillik, hogy mit értünk ebben az esetben erkölcs alatt. Mert ez a fogalom rendkívül labilis, és sehol sincs alkalom a félreértésekre annyira, mint itt. Mit értünk erkölcs alatt? A keresztény egyházaknak életünk irányítására vonatkozó parancsait-e – aminek már etikai tartalma is van –, vagy a társadalmi, illetve államrend kategorikus imperatívuszait-e*, amely parancsolatok nem mindig állanak

harmóniában a keresztény etikával. Én – ezt szükségesnek tartom nyomatékosan hangsúlyozni – minden körülmények között a keresztény etikumot tartom szem előtt, s ebből a szempontból nézve a dolgokat, kijelentem, hogy az egykének erkölcsi okai nincsenek. De ha a másik értelmezést mérlegelem, akkor igenis mondhatom, hogy az egykének vannak morális okai is, mégpedig nem abban az értelemben, hogy a nép nem ragaszkodik szigorúan a társadalmi morálhoz, hanem úgy, hogy nagyon is ragaszkodik. Ó, nem a szavakkal hangoztatott társadalmi morálra gondolok itt, hiszen nagyon jól tudom, hogy a szavak – szavak. Hanem a cselekedetekben megnyilvánuló morális szellemről, amelyet hiába takargatnak, hiába kendőznek, a nép kitűnő megérzése számára mégiscsak napnál világosabbak, s kifejezésre jutnak a nép életében is.

Ebből a szempontból tekintve tehát a dolgot, igenis nagy bajok vannak: a társadalmi morál szelleme nagyon is hozzájárul a nép életének lezüllesztéséhez s egészséges erkölcsi, illetve etikai meggyőződéseinek lerombolásához.

Én már eljutottam odáig, hogy mindent ki merek mondani, mert a nemzetemet szeretem.

A nép etikai érzésvilágát destruálja* sok minden, amit a társadalma életében látnia kell. Destruálja* *a hazugság, a hipokrizis*, a kétszínűség mérhetetlen elharapózása.* Destruálja*, *hogy nem mutatkozhat annak, ami, hanem annak kell látszania, amit elvárnak vagy megkövetelnek tőle.* Destruálja* az, hogy nem mutatkozhat a maga ősi és természetes valójában, hanem követelményekhez – gyakran érdekek szülte követelményekhez – kell szabnia magát. Destruálja* egészséges etikai érzésvilágát az, hogy miként kapcsolják bele a politikába; s miként kapcsolják bele a politikát az ő életébe. Destruálja* az, hogy az intellektuális osztályok élete más akkor, amikor azok valamilyen oknál fogva vonatkozásba kerülnek vele, s más akkor, amikor eltűnnek a szemei elől. Destruálja* az az eleven tudat, hogy van az embernek egy arca, amelyet felvesz a társadalom – és egy, amelyet felvesz a magánhasználat számára. Ebben a tekintetben a politikusok rengeteg sokat tettek, éspedig kétségbeejtő eredménnyel.

Destruálja* egészen egyszerűen az, hogy ősi demokratikus, patriarkális társadalmi életébe minduntalan felsőbb hatalmak avatkoznak, mégpedig rendesen az erőszak képében.

Ki kell mondanunk: *a magyar nép igazi, ősi élete nem mindenben felelt meg azoknak a követelményeknek, amelyek ma a módnélkül elburjánzott morálprédikátorok ajkáról elhangzanak. Főként nem szexuális tekintetben.* A nép szexuális dolgokban gyermekien őszinte, tiszta és mindig az egészséges ösztöneit szem előtt tartó volt, nem talált semmi megrovásra méltót abban, ha vágyai voltak. Ma már a parasztra is ráerőszakolják azt a bizonyos kötényt, amelyet meztelen négermek megtérítésénél elengedhetetlen kellékek tartanak a vénkisasszonyok. A legfontosabb életfunkciók dolgában, amelyek döntő befolyással bírnak az emberek egész életfelfogására, erkölcsi szemléletére és magatartásának mindenféle vonatkozásban való kialakulására, tehát szexuális dolgokban, a nép fia nem volt prűd, nem titkolt semmit, vágyait mint szükségszerű isteni adományokat fogta fel.

Népdalaink, közmondásaink, amelyek majdnem kivétel nélkül a patriarkális jobbágykorban keletkeztek, egészséges filozófia megnyilvánulásai a tényekkel szemben, a nép fia tudta idealizálni nemi érzéseit, s ha szerelmes volt, nem a társadalmi szabályok lebegtek előtte, hanem az, akit szeretett. Ma már ennek a gyermeki őszinteségnek éppen az egykés vidékeken vége. Ma már a paraszt azokon a vidékeken, amelyek teljesen meg vannak fertőzve, vagy rettenetesen prúd, vagy parlagian durva. S amilyen mértékben kényszerült a nép hazugságokra, olyan mértékben adta fel ebben a tekintetben is eredeti, tiszta, természetérzésen alapuló etikai álláspontját. Lassankint szégyenletes dolognak tartotta a szexuális életét, s látván a hazugság kényszerét maga körül mindenben, itt is destruálódott*.

Figyeljük csak meg a múlt század középi nemesség magatartását ezekkel a dolgokkal szemben s a mai középosztály szellemét. Hasonlítsuk össze Csokonai, Czuczor* stb. nyelvét, a kifejezésben való hallatlan egyenességét a mi úri osztályunkban uralkodó prúdséggel. Akkor a nép és a nemesség között semmi különbség nem volt. Vagy menjünk még messzebb, nézzük Pázmány prédikációit. Mindenki minden körülmények között nevének nevezte a gyermeket, akármiről esett is szó, és az őszinte, mindent kimondás szelleme uralkodott úri és paraszti rétegekben egyaránt.

A magyar nép demokratikusabb és őszintébb a világ minden más népénél talán. Sehol olyan romboló ellenhatást nem váltott ki az, hogy kétféle magatartás szükséges az életben: más a szavazóurna előtt és más meghitt körben, más a főszolgabíró előtt és más a pap előtt, más az iskolában és más otthon a családban. Ez a hazugság belopózott mindenüvé, destruált* mindent. A magyar paraszt nem tűr morális gyámságot felülről. *Ha el kell tőrníe: inkább hazudik.* De nemzedékeken keresztül tudni és érezni azt, hogy például a jobbágyot felszabadították s ma mindenki szabad, *de ugyanakkor saját bőrén tapasztalni ennek ellenkezőjét*, hallani azt, hogy a magyar szókimondó és egyenes, *de kakastollak között felhajtani a választásokra*, hogy mindent a közért, és látni azt, hogy *miként telnek meg zsebek ugyanakkor*, látni azt, hogy morális parancsok *többnyire csak rá kötelezők*, s azokra vajmi ritkán, akik hirdetik: ez gyilkos, megölő mérge lett a nép tiszta és őszinte családi és nemi életének is. Hozzájárult ahhoz, *hogy a szerelemben anyagi érdekeinek kielégítését lássa*, hozzájárult az egymás után következő generációk közötti kapcsok széthullásához, hozzájárult – vagy talán el is indította? – *az etikummal eredetileg egybeeső erkölcsök pusztulásához.*

Így tehát az egykének *vannak erkölcsi okai* abban az értelemben, ahogy az erkölcsöt én értelmezem.

Ha az ember nem élhet olyan erkölcsi életet, amilyent az egészséges ösztönei megszabnak neki, ha kénytelen elnyomni magában azokat a tendenciákat, amelyek szexuális életét ösztöneinek megfelelően irányítják, neurózisok keletkeznek. A nép életében ezek a neurózisok, annak igazolásául, hogy a hazugság öl, a legsúlyosabb mértékben megvannak. Egykés vidékeken harmonikus embert találni annyi, mint fehér hollót. *Nőknél frigiditásban, férfiaknál homoszexualitásban és perverzításokban nyilvánulnak meg ezek a neurózisok s okozzák azt, hogy a házasság*

részint nem is kívánatos számukra, részint szerencsétlen, részint pedig csökkentik a munkaképességet, az egyenletesen működő energiákat, s alkoholizmusra, a kenyérnek más úton: adásvétellel, kártyával stb. való megszerzésére ösztökélnék, s aláássák az emberek közötti jó viszonyt, gyűlölködésben, irigységben, perlekedésben, zaklatásokban robbanván ki. Hiába prédikálja a pap, hogy szeressétek egymást, az abnormális ember számára ez csak arabus beszéd. Hiába oktat a tanító békességre, egyetértésre, a neurózisokkal szaturált nép saját hibáján kívül ugyanolyan marad. Elvesztvén morális ítélőképességét, elveszti etikai tudatát is. Az egykés vidékek melegágyai a legsúlyosabb neurózisoknak, amelyeket csak táplál a gyermektől való védekezés drasztikus módja a szexuális érintkezésben. A malomkövek, melyek a nép lelki energiáit őrlik, szaporodnak, s ebben a forgásban nincs megállás. De vannak ennél súlyosabb tünetek is. Terjednek a betegesen túlzó morális elveket hirdető szekták, s gyűjtik magukba a vallási örületbe menekülőket, s terjednek a gyilkosságok, melyeknek reális indítékai a vagyonban keresendők, lelki indítékai azonban a szülők vagy gyermekek gyűlöletében rejlenek. Ezek neurózisok.*

S a nők között fellépő frigiditás okozza azt, hogy a lány nem megy férjhez, hogy irtózik a gyermektől, hogy utálja a férfit, s ha házasságot köt, anyagi okokból cselekszi.

Az egykés vidékek durva, kegyetlen és gyűlölködő atmoszférája tehát nem oka az egykének, hanem egy tipikusan egykés-neurotikus népréteg morális érzésének kifejezője.

*

Abban, amit itt elmondottam, benne van a megokolása annak is, hogy miért züllött le a régi magyar családi élet. Benne van az is, hogy mi a vallástalanság oka. Logikusan következik tehát, hogy sem azzal, hogy az agglegényeket megadóztatjuk, sem azzal, hogy a válásokat lehetetlenné tesszük, sem azzal, hogy a népet a templomba kényszerítjük, eredményt elérni nem lehet.

Az önmaga kipusztítására rendelt nép megy a maga útján. A betegségek újabb betegségeket szülnek, a lelki determinánsokat támogatják gazdaságiak is, a gazdaságiakat lelkiek. A legfontosabb annak a megállapítása, hogy *az egykés nép sajátos, patológikus* lelki alkattal rendelkezik, amelyet levetközni nem képes s aminek következménye éppen az egyke.* Erről a kérdéstről Az egyke lélektani okai című cikkem szól, amelyben kizárólag a pszichózis jelenségéről számolok be.

A láncot tehát így állíthatjuk fel:

kettős élet, egy a társadalom s egy az egyén használatára, hazugság, hazug morál kialakulása;

a morál teljes alárendelése anyagi érdekeknek, az etikai tudat elvesztése;

a szexuális élet destruálása* nemzedékeken át;

az egykés pszichózis kialakulása;
örökösödési és vagyoni szempontok bekapcsolódása az egykés pszichózisba;
teljes szexuális destruálódás*, frigiditás és patológikus* nemi élet;
az utódokban való továbbfolytatódás tökéletes megtagadása.

Ugyanezt a belső folyamatot látjuk a dekadens görög és római léleknél is, valamint minden hanyatló fajnál. Amiből nem következik az, hogy ma már az egész magyar nép hanyatló stádiumba jutott, csak annak egyes részei, rétegei.

*

Moralista s magukat keresztényeknek mondó kritikusaim évek óta a legkeményebben bunkóznak azért, mert paraszttal foglalkozó regényeim és novelláim azt az atmoszférát lehelik, amelyet fentebb jellemeztem. Ha nem tudnám, hogy paraszttárgyú írásaimat tisztára azért írtam, mert ki akartam nyitni a nép pusztulását ölbe tett kézzel nézők szemét, s mert lelkeket ábrázolni röpiratokban nem lehet, hanem csak realista irodalmi munkákban, nem szólnék ezekről a művekről s a kritikákról semmit. Túl vagyok azonban azon, hogy magamról ne beszéljek, csak hogy illedelmesnek és szerénynek tartsanak. Rá kell mutatnom arra, hogy esztendőkön át írtam az egyke lélektani és erkölcsi okairól a pszichológus szépíró módján, s könyveimben rámutattam a szülők, gyermekek, testvérek, házastársak beteg viszonyára az egykés vidékeken. Megmutattam azt is, mi a sorsa az olyan asszonynak, aki ép lelkű, és gyermeket akar. (*Sötétség*, Nyugat, 1922. szeptember 1.) Ráműtattam arra, hogy tombolja ki magát a patológikus* lélek a vagyonharácsolásban. (*Börtön*, Athenaeum kiadása), hogy sodródik hamis esküvésbe egy egész falu a törvény előtt (*Kántor József megdicsőülése*, Athenaeum). Írásaim nőalakjai mind neurotikus frigid nők, és férfiai beteg, visszás érzésű férfiak. Ezért nekem sok megtámadtatásban volt részem. Destruktív ember lettem, mert nem ragaszkodtam ahhoz a képhez, amelyet a parasztról mindenki elvárt volna. Most az események engem igazolnak. Sajnos túlságosan hamar.

Azért mondom ezt, hogy aki a kezébe veszi a könyveimet, *keresse meg bennük az egyke legmélyebb és értekezés keretén belül el nem mondható indítékait*, s ha valamit tehet az ügyért, úgy tegye, hogy belehatol előbb a nép lelki világába, felszívja magába annak érzés- és gondolatelemeit, számot vet ezer nyomorúságával, amelybe süllyedt, s ha módja van ahhoz, hogy rendszabályokat alkalmazhat, ne tegye doktrinér módon. Ne tartson szem előtt meggyökeresedett törvényeket, elveket. Felejtse el, hogy arisztokrata, szocialista, klerikális, nagytőkés, melyik kartellnek a tagja az a részvénytársaság, ahol ő igazgató, s melyik párt ültette le a fehér asztalhoz.

Lehet-e az egykének gátat vetni?

Miután így megvilágítottuk az egyke keletkezésének egész folyamatát, tüneteit és a gazdasági viszonyokba való szoros belekapcsolódását is, láthatjuk, hogy az egykével megtámadott családokat megmenteni csak akkor lehetne, ha zseniális és megfelelő pszichiáterek állnának rendelkezésre, akik esztendőkön és legalább egy nemzedéken keresztül *egyénenként gyógyítanák* a népet. És itt jut szerepe a katolikus vallásban annyira fontos fülbe gyónásnak. Mert a gyónás nem más, mint a lelki konfliktusok és traumák* levezetése azok kimondása által, a lelkiismeret megszabadítása a bűntudattól, s így a lelki harmónia helyreállítása. A gyóntatóknak tehát fokozott figyelmet kell szentelniük a gyónók szexuális életére, mégpedig nem úgy, hogy az ösztönök jelentkezését elnyomandónak, hanem egészséges úton levezetendőnek tartásuk. Bármilyen kívánatos volna azonban, hogy a reformált vallások is kötelezővé tegyék a fülbe gyónást, eredménnyel éppen úgy nem járna, mint ahogy a módosabb katolikusnál nem jár, mert a gyónás lélektani értelmét maga a lelkészség sem ismeri egyrészt, s mert a gyónás formasággá süllyedvén, elvesztette ősi katarziszjellegét. De ugyanakkor, a pszichiáter munkájával párhuzamosan, a törvényhozás megfelelő – nem a törvényhozásnak vagy az érdekeltségeknek megfelelő, hanem a nép alapösztöneit és egészséges aktivitását kifejlődni engedő – gazdasági renddel és társadalmi szellemmel támasztaná alá a megmenteni óhajtott népet. Első pillantásra is látszik, hogy ennek a kettős feltételnek legalább egyik részét lehetetlen teljesíteni. Így csak az a tennivaló, hogy *a már veszni induló családokat veszni hagyjuk, s megfelelő gazdaságpolitikai intézkedéseket teszünk a még intakt* sejtek alátámasztása és fejlesztése érdekében.*

Idézek a Pesti Naplóban megjelent cikkemből, melyet két évvel ezelőtt írtam:

„Így ridegen, tisztán gazdasági okokat és összefüggéseket vizsgálva, be kell látnunk, hogy az egyke terjedését és így az egész nemzet anyagi és erkölcsi züllését megakadályozni csak olyan földbirtok-politikával lehet, amely egyesíti magában a hajdani jobbágyság összes előnyeit, tehát az egymásraultaltságot kifejleszti az emberekben, a családiasság, együttélés szépségét beláttatja velük, s a több gyermek előnyeit saját életében minden paraszt tapasztalhatja azáltal, hogy a munkáskéz szaporodásával növekszik a jólét, továbbá megnyesegeti az egyéni önzés túltengését, s lehetetlenné teszi, hogy a paraszt, látván a meglevő és jó életet biztosító földterület megnövelhetetlenségét, inkább kipusztítsa utódait. Ennek az *új földbirtok politikának egyesítenie kell magában nem csupán az egyének vagy osztályok rideg érdekeit, hanem a nagy nemzeti és faji érdekeket is. Magyarország a földkérdés megoldásával áll vagy pusztul.*

Mikor a 48-as forradalom elodázhatatlannak találta a jobbágyfelszabadítást, végrehajtotta azt olyképpen, hogy a nagybirtokok főbb törzsökeikben megmaradjanak, s a hitbizományok* középkori rendszere ma is élhessen. Bizonyos kisebb földterületeket kiosztott a parasztnak, főképpen a silányabb és távol fekvő földekből. Ezeket is hermetikusan körülzárta a maga birtoktesteivel, s magának tartotta meg a főnemesség a legelőket és erdőket. A 48-as forradalmi törvényhozás nem gondoskodott arról, hogy a félig-meddig összeomló feudális rend helyébe *gyökeresen más* birtokpolitikát helyezzen, s a földtulajdonnak új formáját

teremtse meg. Végképpen ki kellett volna venni a föld korlátlan birtoklásának módjait a főnemesség kezéből, s az öröklést sem az *egyénekre*, hanem *családokra* kellett volna korlátozni. Nem hagyhatom szó nélkül azt a bátorságot, amellyel *Ravasz László** rámutat arra, hogy az örökösödésnek nem mint eddig: egyénenként, hanem családonként kellene történnie. Tehát akkor nem állana elő az a helyzet, hogy egyesek 210 000 hold földet harácsoljanak össze örökösödéssel, hanem a birtok a családé lenne az egyén helyett, s így megszűnne az *egyke lehetősége*. Nem tagadom, ebben a kifejtésben már nem *Ravasz László** gondolatát tolmácsolom, mert *ő nem ment el eddig*. Annak ellenére azonban, hogy reakciónak szokták nevezni, s a felsőbb körök társadalmi mozgalmában erősen szerepel, ilyen erőteljesen és bátran csak ő merete megmondani az igazat. »Egy örökösödési törvény, amely kimondaná, hogy egy gyermeknek csak a föld negyedrészéhez van joga, rövid idő alatt kiirtaná az egykét és az egykéhez fűződő átkot Baranyából s a már veszélyeztetett Somogyból és Tolnából.«

A legfontosabb teendő tehát a nagybirtokok és kötött birtokok megszüntetése és családonkénti elosztása a családok nagyságának megfelelően. A további birtoklás is attól teendő függővé, hogy *hány családtag örökl*i a birtokot. A kevesebb tagú család köteles az állam rendelkezésére bocsátani a felszabaduló földet, a szaporodó család pedig megkapná a felesleget. Ilyenformán a föld birtoklásának a feudális korból megmaradt mai módja és az öröklés mai formája megszűnne, a földbirtok némileg hasonló módon birtokoltatnék, *mint ahogy az ósiség törvényében meg van állapítva*, s mint ahogy a hitbizományoknál* ma is megvan. Kis családi hitbizományokra* oszlana az ország, amely hitbizományok* *nem egyének, hanem családok tulajdonát képeznék*, s nem a legidősebb férfi örökölné, mint ma, hanem az egész család. A kiháló családok és családtagok földje visszaszállna az államra.”

Amikor ezeket a javaslatokat tettem, megijedtem egy kissé, mert látom, hogy minálunk minden esetben, amikor úgynevezett történelmi osztályok vagy tőkecsoportok érdekeit érintik, azonnal megjelennek a hangosak, s a bolsevizálás veszedelmét emlegetik. Jól tudtam ugyanis, hogy a föld ilyen birtokolásának módját a Szovjetunióban valósították meg, figyelemre méltó eredménnyel. De ma már nem törődöm ezzel, amikor rámutatok mindarra, amit az egykéről szerintem tudni kell. Magyar embernek s kereszténynek érzem magamat, s nyugodtan ki merem mondani: *mindent meg kell valósítani az életben, ami a nemzet megerősödéséhez vezet, akár keresztényszocialisták, akár kommunisták, akár zsidók s akár katolikus püspökök próbálták ki eredményességét vagy bizonyították be életrevalóságát*.

Meg kell mentenünk az őszinteségnek és nyers igazmondásnak azt a szellemét, amely a feudális-patriarchális társadalmi rendben érvényesült. Be kell látnunk, hogy a nemzetnek kevésbé ártott az, amikor *nyíltan* jobbágnak és cselédnek nevezték, tartották, s úgy is bántak vele, mint ha egyenlő polgártársnak nevezik, de *valójában ezer mérföldekre szakadnak el tőle az őt kormányzó és adminisztráló intellektuális osztályok*. Több haszon és egészség háramlott a parasztra abból, hogy a diétára* nem velük választatták magukat a követek, mint abból, hogy szavazati s úgynevezett polgári jogokat adtak neki, a mandátumért kezelték vele, etették-itatták, s szavazatát

hite s meggyőződése ellenére erőszakolták ki. *Jobb az őszinte és egyenes szolgaság, mint az áldemokrácia, álhumanizmus és álidealizmus.* Jobb volt a paraszt lelki harmóniája szempontjából az, hogy nem tudott írni és olvasni, mint az, hogy hazug sajtót és kendőzött irodalmat adnak a kezébe.

Vissza tehát az egész vonalon a szabad szókimondás egyedül helyes és egészséges társadalmához. Őszinteség minden dolgában az életnek, akár politikai, akár társadalmi, akár tudományos, akár erkölcsi, akár szexuális kérdésekről legyen is szó. Amit ebben az országban hatvanhét óta a politika szervezett hazugsága, a világháború és a forradalmi idők rothadt szelleme rombolt, helyre kell állítani. Ezen a földön a legszegényebb kanász is érezze magát otthon. Tanítójával szemben ne érezzen kaszárnyafegyelmet egy gyermek sem. *Szabad legyen ebben az országban kérdezni és felelni.*

Ehhez tartozik azután az is, hogy nyugodtan lássunk hozzá az eredmények vagy eredménytelenségek feldolgozásához is. Vonjuk le az elgáncsolt földreform következményeit, vonjuk le a rossz s ma már tarthatatlan örökösödési törvény konzekvenciáit, lássuk be, hogy örökösödés útján 210 000 holdat birtokolni egyrészt s hatgyermekes zselléreket földes putriban tengetni másrészt isten ellen való bűn, bűn, mert természetellenes, bűn, mert semmiféle morálja a társadalomnak, semmiféle államrezon* vagy a magántulajdonnak semmiféle szentsége nem képes ezt a bűnt megmagyarázhatóvá s elfogadhatóvá tenni. Meg kell alkotni – az igazmondás és kegyetlen őszinteség szellemében – az új földbirtoktörvényt, melynek alapja ez legyen:

1. Minden család akkora földterület birtokosa, amekkorát családtagjaival vagy rokonaival egyetemben meg tud művelni.

2. A csökkenő családok földjét az állam közigazgatási úton ruházza át olyan családokra, amelyek szaporodtak, mégpedig a szaporodás arányában megállapított kulcs szerint.

3. Egyének ne örökölhessenek földet, csak az ősiség törvénye szerint családok. Kihalt családok földje szálljon vissza az államra.

4. Törvényt kell hozni arra vonatkozóan, hogy a mamut- és nagybirtokok fokozatosan felosztandók terebélyesedő családok között, abban az esetben, ha azok eddigi birtokosai megfelelő szaporodást nem tudnak produkálni.

5. Elő kell segíteni rokon családok földbirtokainak szövetkezetekbe való tömörítését, hogy a közös érdek összeforrassza őket, s az ilyen szövetkezeteknek kedvező feltételek mellett mezőgazdasági gépeket és tenyészállatokat kell rendelkezésükre bocsátani.

Ezzel egyidejűleg kell az oktatást is megreformálni. Mégpedig:

1. A tanítói karnak olyan fizetést kell biztosítani, amiből legalább négygyermekes családot képes emberi módon eltartani.

2. Az összes iskolákat államosítani kell, s egységes terv szerint kell azokban tanítani. A tanítás alapja a legnagyobb őszinteség legyen. Mindennap egy órát kell

arra szentelni*, hogy a tanulók a tanítótól nyíltan megkérdezzék mindazt, amit nem értenek, ami nem világos előttük s ami nyugtalanítja őket.

3. Fiúkat és lányokat együtt kell tanítani, s a kérdezős órákon is együtt kell őket tartani. Az orvos hetenként tartson egészségügyi órákat, amelyeken válaszoljon a zseni fiúk és lányok kérdéseire, s világosítsa fel őket az egészséges életről. Tűrhetetlen az, hogy menstruáló nők télen, vagy bármikor, a patakban mossanak!

4. A mezőgazdasági oktatás kiszélesítésénél gondolni kell arra, hogy az előadó arról beszéljen, amire a gazdai fjak kíváncsiak s felvilágosítsa őket minden kérdésről.

A morálnak olyan felfogása, mely szerint szégyen a szexuális életről beszélni, írni vagy csak tudni is, *gyilkoló méreg az állatokkal együtt élő és mindent természetes őszinteséggel néző parasztfiatalságra*. Szakítani kell ezzel a bárgyú felfogással, mert arra vezet, hogy a leány szégyenlenni kénytelen lány voltát s mindazt, ami legkényesebb lelkiéletével összefügg. El kell némitani a vénkisasszony tanítónőket és az agglegény tanítókat. El kell távolítani a közéletből azokat a hangos és immár egyre hangosabb nőket, *akik nem voltak anyák, és soha nem is lesznek*. Ellenben a falvak életében éppen úgy, mint a városokban, *megfelelő szerephez kell juttatni az anyákat: foglaljanak helyet az iskolaszékben, mégpedig egyenlő számban a férfiakkal*.

Helyre kell állítani az esküdszéket, abba parasztokat kell delegálni, s *olyan nőket, akik anyák*. Titkos választójogot kell adni mindenkinek s a nők közül az anyáknak.

Helyre kell állítani a teljes sajtószabadságot, és meg kell szüntetni a filmnek politikai szempontok szerint keresztülvitt cenzúráját. A cenzúrának csak művészi szempontjai lehetnek. Mindenki érezze magát szabad és egészséges embernek, mert a túlságos és minden lében kanál gyámkodás elveszi a nép önbizalmát, hozzájárul ahhoz, hogy intelligens ember előtt másnak, alábbvalónak, gyengének és védekezésre szorulóknak tudja magát. Mihelyt mindenki otthonosan és biztosan mozog a tulajdon magyar államában, meg fog indulni a rendes szexuális élet a családon belül, és szaporodni fognak a gyermekek is.

Teljes tanszabadságot megvalósítani mindenütt, fel az egyetemekig. *Aki nem tudja mire használni a diplomáját, s nem ülhet be egy hivatal meleg székébe sem, visszamegy a pult vagy a dikics* mellé, esetleg az eke szarvához, s nem dől össze az ország*. Ellenben a nép büszke lesz a maga munkájára, mert abban érettségizett, vagy abszolvált* férfiakat is lát. Így az intelligens osztály *ismét összeforr azzal, amelyből vétetett*, és megszűnik a nép és az úgynevezett középosztály közötti veszedelmes és egyre mélyülő szakadék. A nép jobban megérti az iskolázott embereket, és azok is a népet. Ez eleinte drasztikus kúra lesz a tanult emberek számára, akik azt képzelik, hogy ők most már közelebb vannak az Istenhez, mint a bűdös parasztok, de igen egészséges hatású.

El kell választani a kezelőorvos szerepkörét az adminisztráló orvosétól. Ma a járásorvos egész nap kocsin ül, s ha este hazaér, hozzáfoghat a jelentések, statisztikák s egyéb irkálásához. Így inkább bürokrata, mint orvos. Adjanak a kezelőorvos

mellé csendőrt: ha valahol rendet kell teremteni, ne nevéssen a szegény tanulatlan vénasszony a szeme közé. Hanem hatósági asszisztálás mellett hozzák rendbe a tüdőbajos lakását, nyissák ki az ablakot, fertőtlenítsék, hogy az orvos ne legyen báb, hanem végre is tudja hajtani, amit jónak vél.

A bábák fizetését rendezzék. Állapítsa meg az állam, mit kapjon a bába, s akkor nem fordul elő az, hogy a gazdagabbnál lelkiismeretesebben jár el, a szegénynél gondatlanul. Amikor az újszülöttet a jegyzői irodában bejelentik, ugyanott írásban jelentse be a bába az újszülött kondícióját is.

Az adózást reformálni kell. Az adómentes minimum családnál olyan magas összegben való megállapítása szükséges, amennyi elegendő három ember megélhetéséhez. A telekértékadó megvalósítása.

Magyarul: gyökeres változtatások a közélet szellemén, a gazdasági életben, az oktatáson és minden törvénynek, amelyet ebben az irányban majdan – előbb-utóbb – alkotni kell, szigorú összehangolása a nép természetes szükségleteivel, kívánságaival és egészséges ösztöneivel. (Tévedés lenne például még egy kisüsti-törvényt megszavazni, noha a nép kívánsága az volt, hogy kisüsti s pálinkát kapjon. De ez nem egyezik meg a természetes szükségletekkel.)

Ha pedig mindez nem valósulhat is meg belátható időn belül, meg fog valósulni akkor, amikor a jövő generációk világosabb látása s a bajok elharapózása, bármi áron is, *kierőszakolja*. Mennél később, annál rosszabb, annál nehezebb, annál nagyobb rázkódtatásokkal fog járni.

A hazugság öl!

Ahol az egyke terjed, ott valami baj van a közélet őszintesége és általában az élet tisztasága körül. *Ott a hazugság átítatott mindent.* Ember legyen a talpán, aki abban a hazugságbozótban, amely a mi életünket elborította, össze nem omlik.

A szegény, tájékozatlan paraszt, aki mindent megérez, s aki ösztönösebb és állatibb életet él az intellektuelnél, összeomlik. Betegségek ütköznek ki rajta, először csak nyugtalan, azután rájön, hogy minden hazugság, s mindent a haszon mozgat, azután eltanulja ő is a hazugságot, később már a maga hasznára is tudja fordítani, végül *elnyomott ösztönei olyan utakon törnek felszínre, amilyeneken egészséges embernél nem törhetnek, belebonyolódik minden nyomorúságba, testi-lelki alacsonyágba, sorsa az öngyilkosság. Ösztönös lény lévén azonban, öngyilkossága nem egyéni, hanem faji.*

Akik meg akarnak érteni, tekintsenek bele a *saját* életükbe.